

Isak Lidström, *På skidor i kulturella gränsland: Samiska spår i skidsportens historia*, Malmö Universitet (2021)

Av Helge Chr. Pedersen

Historien om samisk skiidrett i Sverige – et postkolonialt prosjekt?

Den samiske idretten i Norden er bundet opp av statsgrensene mellom Norge, Sverige og Finland. Dette til tross for at samene som folk lever på tvers av disse grensene - i Sápmi. Statsgrensene har satt sitt historiske, kulturelle og politiske preg på den samiske idretten: Den organiserte samiske idretten på svensk side av kjølen har en lengre historie enn på den norske siden, den kulturelle betydningen av idrett er ulik fordi samiske skiløpere har vært mye bedre integrert i den nasjonale svenske idretten, og den politiske konteksten som idretten opererer innenfor er forskjellig. Hva samisk idrett på finsk side angår ligger den fortsatt i et forskningsmessig mørke.

Rent identitetspolitisk og ideologisk har den samiske idrettens mål vært å bygge relasjoner og samfunn på tvers av statsgrensene: Samene er ét folk som lever i Sápmi med rett til å forme sin egen (idretts)framtid og styre sine egne (idretts)organisasjoner og samfunn. Dette har vært og er fremdeles idrettens ideologiske målsetning. I praksis har dette imidlertid vist seg vanskelig å realisere da staten og dens rammer er så inngripende i alle deler av samfunnet, også i idretten. Staten finansierer idretten innenfor egne statsgrenser, staten definerer lover og regler som idretten innenfor statsgrensene må forholde seg til, staten legger i det hele til rette for idretten innenfor eget territorium. Disse grensene er også den samiske politiske organiseringen i Norden bundet opp av: Det er et Sameting i Sverige, et i Norge og et i Finland som hver for seg er sammenvevd i hvert enkelt lands politiske organisering. Dermed er det tre politiske, byråkratiske og finansielle modeller som også legger rammene for den samiske idretten. I tillegg kommer de tre statenes ulike historie og kulturelle særdrag, særlig med tanke på forholdet mellom majoritet (svenskheter og norskhet) og urfolk (samiskhet) og mellom stat og urfolk.

Fra et forskerperspektiv, og kanskje særlig fra et historiografisk perspektiv, er det faktum at statsgrensene ikke bare definerer samisk idrett, men også definerer forskningen på samisk idrett, særlig spennende. Isak Lidström skriver i sin utmerkede avhandling om den samiske idretten i Sverige, jeg har i min avhandling (Pedersen, 2013) skrevet om den samiske idretten i Norge. Dette er symptomatisk for forskningen på samisk idrett (og kanskje forskningen på samiske forhold rent allment) og speiler de praktiske og mentale rammene statens grenser også setter for våre forskningsperspektiver. Sånn sett kan en kanskje si at det er behov for en postkolonial vending i forskningen på samisk

idrett. En vending som ser idretten fra en statsløs nasjons synspunkt, og ikke undersøker idretten innenfor de etablerte rammene av nasjonalstaten. Men en slik vending forutsetter på den andre siden at en da forstår samiskhet som noe annet enn svenskhet/norskhet og at det samiske ikke er, vil være eller bør forstås, som en integrert og innvevd del i nasjonalstatene Sverige og Norge, og i «svensk» og «norsk» kultur.

Lidström forstår ikke samiskhet og svensket som gjensidig utelukkende kategorier eller dikotomier, men som relasjonelle størrelser, som konstruerte identiteter, som har oppstått i forhandlinger og posisjoneringer i møtene mellom det samiske og det svenske. Han viser nettopp i sin avhandling at disse forhandlingene endres over tid og er avhengig av ulike regionale og historiske kontekster. Slik sett kan en si at Lidströms forståelse av etnisitet, identitet og samiskhet lener seg på en historiefaglig «tradisjonell» (eller vestlig?) tradisjon, selv om han også anerkjenner og vektlegger postkoloniale posisjoner om at etnisitet konstitueres av maktrelasjoner og språk.

Avhandlingens tema og målsetninger

Lidström sier innledningsvis at han ønsker å belyse den moderne skisportens samiske historie i Sverige ut fra et organisasjons- og kulturhistorisk perspektiv som tar særlig utgangspunkt i begrepene nasjon og etnisitet i perioden 1879 til 1990. Han ønsker for det første å undersøke den svenske skisportens samiske historie, og hvilke uttrykk for samiskhet og svenskhet man kan identifisere innenfor skiidrettens historie i Sverige. For det andre ønsker han å undersøke den samiske idrettsbevegelsens historie og hvilke uttrykk for samsikhet og svenskhet man kan identifisere innenfor den samiske idrettsbevegelsens utvikling. Dette vil han gjøre både gjennom å undersøke idrettsorganisasjoner, nøkkelbegivenheter og nøkkelpersoner. Lidström følger opp disse målsetningene på en forbilledlig måte.

Flere fortellinger

Avhandlingen er således et idrettshistorisk pionerarbeid. Gjennom dypdykk i ulike begivenheter, enkeltpersoner og idrettsorganisasjoner får han fram hvordan kulturelle idrettsidentiteter formes av samfunn, sted og tid, men også hvordan idretten bidrar til å forme samfunn, sted og tid. Han får fram ulike brudd i idrettens historie og hvilke trekk som vedvarer, for eksempel hvordan forståelsen av samiskhet varierer. Lidströms nybrottsarbeid er delt inn i seks selvstendige vitenskapelige artikler bundet sammen av en innledning/overbygning som gjør rede for hans sentrale overordna problemstillinger, faglige posisjoneringer og teoretiske perspektiver. Lidström skriver godt med en lettlest og engasjerende stil, og han er faglig solid. Han har tatt i bruk et svært variert kildemateriale som spenner over 100 år og dekker arkiver fra nord til

sør i Sverige. Han har funnet gull flere plasser, for eksempel i artikkel I i avhandlingen om den samiske skiløperen Anna Lucia Kants og hennes betydning for innføringen av skiløping som konkurranseform i Sverige. Hun deltok i det første sivile skirenn i Sverige i 1879. Det samme gjelder i hans studie av J. A. Perssons seier i Vasaloppet i 1929. Lidström anvender empirien på en måte som løfter de seks ulike historiene og gjør dem til noe mer enn enkelthistorier. Gjennom sin bruk av begreper og teoretiske perspektiver knytter han dem sammen – artiklene viser hvordan samiskhet og svenskhet har gnisset mot hverandre, hvordan de har levd separat fra hverandre, hvordan de har opptrådt parallelt, hvordan de har overlappet hverandre og hvordan de har formet og blitt formet av andre identitetsmarkører.

Om vi ser til Norge, i alle fall i perioden fram til 1970, var ikke samiske skiløpere integrert i den nasjonale fortellingen om Norge på samme måte som i Sverige fordi det praktisk ikke lot seg gjøre. Kommunikasjonene i Norge var langt vanskeligere i Norge enn i Sverige da det ikke fantes noen jernbane som bandt landet sammen (noe det fremdeles ikke gjør). Skiløpere fra Nord-Norge kunne derfor i langt mindre grad delta i de nasjonale konkurransene i Sør-Norge. Det tok derfor mye lengre tid før samiske skiløpere fikk måle seg med løpere på Østlandet. Slik sett skiller den samiske skihistorien i Sverige og Norge seg vesentlig. Lidström skriver at i Sverige ble skiidretten sett på som en samisk idrett i dens formative år. Dette var ikke tilfellet i Norge hvor skiidretten ble nært knyttet til den nasjonalromantiske fortellingen om den frie bonden i Telemark og hans møter med borgerskapet i Kristiania (Oslo). Kanskje kan disse ulike fortellingene om nasjonal identitet og skiløping nettopp forklares med samenes ulike integrering i nasjonale konkurranser. Møtene mellom samiskhet og norskhet fant ikke sted på samme måte i skisporet, noe som har gjort at fortellingene om samene som konkurranseskiløpere nærmest er fraværende i Norge. I Norge var samene gode å ha med på lange polare ekspedisjoner – de var kjent for sine egenskaper i kalde omgivelser, for sin naturkunnskap og sine skiferdigheter. I Sverige dominerte de skikonkurransene som da J. A. Persson bidro til oppstandelse da han som same satte alle de svenske skiløperne på plass i innspurten inn mot Mora i 1929.

Lidström har skrevet in flere fortellinger om kulturell identitet i samme historie. Han har ved å belyse samiske skiløpere i svensk skisport (om)skrevet den svenske skihistorien. Videre har han beskrevet det svenske samfunnet og dets skiftende forhold til sitt urfolk ved å bruke skisporten som prisme. Avhandlingen er også en studie av samenes historie sett gjennom nye briller – skibriller. Det er en studie av det stadig skiftende forholdet mellom svenskhet og samiskhet. Det er en fortelling om forholdet mellom staten/storsamfunnet og urfolket, undersøkt i en kontekst som tidligere først og fremst har blitt brukt til å undersøke svenskhet og svensk nasjonal identitet. Slik utvides perspektivene på svensk nasjon identitet og på skisportens sentrale plass i

svensk nasjonsbygging. Lidström viser at skiidretten brukes i ulike nasjonsbyggingprosjekter – både i byggingen av en svensk nasjon som ekskluderer samiskhet, i byggingen av en samisk nasjon som ekskluderer svenskhet og i byggingen av en nasjonal identitet som i større eller mindre grad inkluderer og ekskluderer både svenskhet og samiskhet. I tillegg viser han at den samiske idrettens betydning for danningen av samisk identitet heller ikke er entydig, men rives mellom ulike forståelser av hva som konstituerer det samiske avhengig av hvem som får definere innholdet i det samiske. Identitetsbegrepet forstås på denne måten som kulturelt konstruert og åpen for forhandlinger og forandringer. Etnisitet og nasjon forstås også som flytende og nært koblet til begreper som lokal identitet, klasse og kjønn.

En viktig postkolonial skihistorie

Isak Lidströms avhandling er slik jeg leser det et postkolonialt prosjekt, selv om han nok ikke først og fremst støtter seg på postkolonial teori, eller bevisst skriver fra det en kanskje kan kalle et postkolonialt ståsted. Lidström faller ikke for fristelsen til å blindt adoptere postkoloniale perspektiver fra andre historiske og geografiske kontekstene for så å tre dem nedover en svensk-samisk empiri. Han kombinerer heller postkoloniale maktperspektiver og forståelser av posisjonering med mer tradisjonelle historiefaglige forståelsesrammer knyttet til blant annet begrepene *Gemeinschaft* og *Gesellschaft* (Ferdinand Tönnies) og til Fredrik Barths forståelse av etnisk identitetsdanning. Men fortellingene kan likevel leses et postkolonialt prosjekt. For det første løfter Lidström fram nye fortellinger om samisk historie og kultur der samiskhet står i sentrum. For det andre løfter han fram samiskhet i kontekster som tradisjonelt har blitt forstått som svenske. For det tredje bidrar avhandlingen til å forme en samisk idrettshistorie, en idrettshistorie som er forskjellig fra både den svenske (og norske) idrettshistorien, men også forskjellig fra andre urfolks idrettshistorier. For det fjerde bidrar han med en nyansert forståelsen av hva samiskhet kan være og av hvordan samiskheten har endret seg i møtet med det svenske, og i møte med ulike historiske og stedlige kontekster. For det femte viser han hvordan samiskhet og samisk idrett ikke bare formes av andre, men også hvordan samiskheten har vært en katalysator for samfunnsendringer. Den samiske idretten framstår på denne måten som viktig i seg selv. Slik viser Lidström at samiskhet og samisk idrett er mangfoldig, kraftfull og relasjonell. Lidströms arbeid inspirerer til videre forskning og da kanskje særlig til undersøkelser om hva som konstituerer den samiske idrettens historie i Sápmi på tvers av nasjonalstatens begrensninger: Finnes den samiske idretten? Eller finnes bare den samisk-svenske, den samisk-norske og den samisk-finske idretten?